

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сопільник Ростислав Любомирович – доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри економіко-правових дисциплін Львівського університету
бізнесу та права

Єсімов Сергій Сергійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного
університету внутрішніх справ

Ковалів Мирослав Володимирович – кандидат юридичних наук,
професор, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського
державного університету внутрішніх справ

Скриньковський Руслан Миколайович – кандидат економічних наук,
доцент, професор кафедри економіко-правових дисциплін Львівського
університету бізнесу та права

УДК 347.94

Стаття присвячена проблемам застосування електронних доказів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації за законодавством України у контексті концептуальних засад функціонування механізму захисту прав на честь, гідність та ділову репутацію, з огляду на встановлені правові норми, що регулюють відносини, пов'язані із захистом цих особистих немайнових прав фізичних і юридичних осіб. Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо використання електронних (цифрових) доказів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації. У контексті застосування методології системного аналізу розглянуто засади захисту честі, гідності та ділової репутації щодо поширення недостовірної інформації із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій і систем; поняття електронного доказу в цивільному процесі; видів електронних доказів, у тому числі отриманих із застосуванням «хмарних технологій» з погляду на цивільне, цивільно-процесуальне та інформаційне право. Здійснено дослідження наявних у правозастосовчій сфері проблем використання електронних (цифрових) доказів у судовому провадженні щодо захисту честі, гідності та ділової репутації. Зокрема, проаналізовано практику застосування законодавчих положень щодо використання різних видів електронних (цифрових) доказів у цій сфері судами України, визначено недоліки нормативно-правового регулювання щодо порядку та особливостей дослідження електронних (цифрових) доказів, їх оцінки судом, що можуть виникнути на практиці в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

На основі проведеного дослідження обґрунтовано необхідність внесення відповідних змін до чинного законодавства України щодо визначення термінів електронного документи як доказу, електронного доказу, реалізації принципу технологічної нейтральності законодавства, що регулює використання різних видів електронних доказів у цивільному процесі, у тому числі щодо захисту честі, гідності та ділової репутації.

Ключові слова: захист, честь, гідність, ділова репутація, електронний документ, електронний (цифровий) доказ, доказування, інформаційні технології, цивільний процес, судова практика.

The article is devoted to the problems of the use of electronic evidence in cases on the protection of honor, dignity and business reputation under the legislation of Ukraine in the context of the conceptual framework of the functioning of the mechanism for the protection of rights in honor, dignity and business reputation, taking into account the established legal norms governing relations related to the protection of these personal non-property rights of individuals and legal entities. The subject of the research is the public relations regarding the use of electronic (digital) evidence in matters relating to the protection of honor, dignity and business reputation. In the context of applying the methodology of system analysis, the principles of protection of honor, dignity and business reputation regarding the distribution of inadequate information using information and telecommunication technologies and systems are considered; the concept of electronic evidence in the civil process; types of electronic evidence, including those obtained using "cloud technologies" from the point of view of civil, civil procedure and information law. The investigation of existing problems in the application of electronic (digital) evidence in the court proceedings concerning the protection of honor, dignity and business reputation has been carried out. In particular, the practice of applying the legislative provisions on the use of various types of electronic (digital) evidence in this area by the courts of Ukraine is analyzed, the deficiencies of the regulatory regulation on the order and features of the study of electronic (digital) evidence, their assessments by the court, which may arise in practice in the development of information and communication technologies.

On the basis of the research, the necessity of making appropriate changes to the current legislation of Ukraine regarding the definition of the terms of the electronic document as evidence, electronic evidence, implementation of the principle of technological neutrality of legislation that regulates the use of various types of electronic evidence in the civil process, including protection of honor, dignity and business reputation.

Key words: protection, honor, dignity, business reputation, electronic document, electronic (digital) evidence, evidence, information technologies, civil process, judicial practice.

Статья раскрывает проблемы использования электронных доказательств в деле защиты чести, достоинства и деловой репутации согласно с законодательством Украины. Объектом исследования являются общественные отношения, которые используются электронными (цифровыми) доказательствами в деле о защите чести, достоинства и деловой репутации. Осуществлено исследование действительных в правовой сфере проблем использования электронных (цифровых) доказательств в судебном производстве. Проанализировано практику использования законодательных постановлений использования различных видов электронных (цифровых) доказательств в этой сфере судами Украины, определены недостатки нормативно-правового регулирования порядка и особенностей исследования электронных (цифровых) доказательств их оценки судом, которые могут возникнуть на практике в условиях развития информационно-коммуникационных технологий.

На основе проведённого исследования рекомендуется внесение соответствующих изменений к действующему законодательству Украины, что до определения сроков электронного документа как доказательства, реализации принципа технологической нейтральности законодательства, которое регулирует использование различных видов электронных доказательств в гражданском процессе, в том числе относительно защиты чести, достоинства и деловой репутации.

Ключевые слова: защита, честь, достоинство, деловая репутация, электронный документ, электронное (цифровое) доказательство, информационные технологии гражданского процесса, судебная практика.

Постановка проблеми. Згідно з конституційне право на захист своєї честі, гідності та ділової репутації. У суспільстві при-

йнято в поняття “честь” вкладати значення соціально-етичної оцінки з боку суспільства, якою визначається міра духовних і соціальних якостей людини. З точки зору законодавства України, поняття честі, гідності та ділової репутації є особистими нематеріальними правами, які держава зобов’язана захищати та встановлювати заборону на посягання на зазначені блага з наданням належного судового захисту, зокрема в тих випадках, коли вони були порушені.

На сьогодні в Єдиному державному реєстрі судових рішень розміщено більше трьох тисяч рішень у справах про захист честі, гідності і ділової репутації. Порушення честі, гідності та ділової репутації шляхом публікації особистої інформації без згоди цієї особи або шляхом поширення недостовірної інформації – тема сьогодні досить актуальна. Хто завгодно може розмістити на веб-ресурсі або сторінці в соціальній мережі недостовірну інформацію про людину, і ця (представлена) інформація може бути доступна необмеженій кількості читачів. У зазначеному аспекті питання щодо застосування електронних доказів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації за законодавством України є актуальним, важливим та доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблематика захисту особистих немайнових благ, зокрема, честі та гідності людини, не вичерпана – навпаки розвиток інформаційних систем і технологій створює необхідність переосмислення ряду доктринальних положень у частині засобів доказування, особливо у сфері захисту честі, гідності і ділової репутації, з урахуванням європейського досвіду і практики судів у даному напрямі. Зазначені проблеми досліджувалися у працях М. Апринич, Л. Красицької, Л. Малюги, М. Малєної, З. Ромовської, Р. Стефанчука, В. Суховерхого, А. Церковної, С. Чернооченко та інших. Питання використання електронних доказів у цивільному судочинстві розглядалися О. Боннером, К. Брановицьким, А. Вершиніним, С. Ворожбітом, М. Гореловою і т.д.

Метою статті є дослідження застосування електронних доказів у справах про захист чес-

ті, гідності та ділової репутації за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, прискорила адаптацію українського законодавства до європейських норм і стандартів, направлено-го, зокрема, на захист прав і свобод людини та громадянина. Новації у зазначеній царині були зумовлені внесенням змін у національне адміністративне, цивільне та господарське процесуальне законодавство у 2017 році (Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII [1]), що безпосередньо вплинуло на реалізацію захисту честі, гідності та ділової репутації, передбаченого Цивільним кодексом України, який було прийнято 16 січня 2003 року. Один з аспектів – це значне розширення використання електронних документів у цивільному та господарському процесах, у тому числі щодо захисту честі, гідності та ділової репутації.

Як зазначає І. Солончук [2], інформаційне право має таку особливу рису, як універсальність. Наукові категорії, розроблені в межах інформаційного права, дедалі частіше використовуються іншими галузями знань, що свідчить про його позиціонування у всіх сферах наукових досліджень [2, с. 171].

Захист честі, гідності та ділової репутації, які законодавець відніс до особистих немайнових прав (стаття 269 Цивільного кодексу України), має інформаційний характер, що зумовлює певні особливості застосування електронних доказів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації за законодавством України, роблячи цей процес комплексним, застосовуючи цивільне і інформаційне законодавство як динамічну систему, розвиток якої обумовлено розвитком суспільства.

Стаття 76 «Докази» Цивільного процесуального кодексу України визначає докази як дані про обставини, що мають значення для розгляду та вирішення справи. Ці дані встановлюються письмовими, речовими і електронними доказами. Стаття 100 «Електронні докази» вказаного Кодексу визначає, що електронними доказами є інформація у цифровій фор-

мі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (інтернет-сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [3].

На думку М. Гетманцева [4], електронні засоби доказування як самостійний вид виділяються на підставі особливостей носія такої інформації. Тобто електронним за своєю сутністю є саме джерело (носії) інформації, що має доказове значення, а сама інформація залишається у формі письмових знаків, усного мовлення тощо; все те, що придатне для безпосереднього сприйняття та розуміння учасників судового провадження [4, с. 20].

Документи, отримані за допомогою факсимільного, електронного чи іншого зв'язку, підписані електронним цифровим підписом або іншим аналогом власноручного підпису, допускаються в якості письмових доказів у випадках і в порядку, які встановлені законом, іншими нормативно-правовими актами або договорами. Серед зазначених нормативних актів можна виділити: Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Митний кодекс України, Закони України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», від 05 жовтня 2017 р. № 2155-VIII «Про довірчі електронні послуги».

Важливе значення стосовно електронних доказів має Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг», який визначає підготовку та передачу документів за допомогою електронно-обчислювальної техніки і авторизацію цих документів, використовуючи систему електронного підпису. З огляду на специфіку електронного документа, поряд з «електронною оболонкою» у контексті захисту честі, гідності та ділової репутації має значення ін-

формаційна природа електронного документа [5, с. 126].

У статті 275 Цивільного кодексу України закріплено право на захист честі, гідності та ділової репутації, де вказано, що кожен громадянин має право вимагати спростування недостовірної інформації, за винятком випадків, коли розповсюджувач може довести відповідність дійсності поширених відомостей.

Поняття честі та гідності дуже схожі, але є внутрішньою та зовнішньою оцінкою особистих якостей індивіда. Близьким за значенням є поняття ділової репутації. Оскільки, ділова репутація – це оцінка суспільством того, що відбувається, оцінка тільки професійних дій.

У порівнянні з гідністю, ділова репутація характеризується: оцінкою індивіда, організації, установи; може бути позитивною та негативною, водночас, як гідність передбачає тільки позитивну характеристику; залежить від продуктивності суб'єкта, оскільки чим вищі якість і кількість створених благ, тим вагомішою буде ділова репутація.

Честі, гідності та діловій репутації Закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту [6, с. 28]. Однак, виходячи із Закону України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію» та постанови Пленуму Верховного суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», зазначена обставина не впливає на правову оцінку застосування електронних доказів, що дає можливість застосовувати однакові підходи для юридичної оцінки доказів [7].

У процесуальній доктрині та судовій практиці, у тому числі з питань захисту честі, гідності та ділової репутації, визначилися наступні види доказів на електронних носіях:

- електронні докази – документи, отримані за допомогою електронного чи іншого зв'язку, в тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет. До них відносяться лог-файли сервера провайдера, лог-файли хостинг-провайдера, звіти пошукових систем, статистичні Інтернет-сервіси, інформація, що характеризує особливості функціонування домену в Інтернеті;

електронні повідомлення (відомості, поширювані за допомогою електронної пошти; звіти про доставку електронного повідомлення, знімок екрана (англ. screenshot), з комп'ютера або мобільного пристрою і т.п.), СМС (англ. SMS – Short Message Service) та ММС (англ. MMS – Multimedia Messaging Service) повідомлення тощо;

- електронні документи (електронні копії документів), підписані електронним підписом у порядку, встановленому законодавством України;

- аудіо та відеозаписи на електронних носіях (аудіовізуальний документ, кінодокументи, фотодокумент, фонодокумент і інші документи на електронних носіях; СМС та ММС повідомлення, що містять аудіо- та відеозаписи тощо).

Електронний документ створюється, зберігається та передається з використанням технічних засобів фіксації, обробки та передачі інформації, за допомогою яких закріплюються відомості про обставини, що мають значення для справи. У більшості випадків електронний документ створюється в процесі електронного документообігу. Внаслідок цього, електронний документ іноді визначають як будь-яку інформацію, отриману в порядку електронного документообігу.

Однак, велика кількість електронних документів, що виступають у якості доказів щодо захисту честі, гідності та ділової репутації створюється і існує поза межами електронного документообігу та без мети використання в процесі електронного документообігу. На думку С. Педана (автора дослідження «Захист честі, гідності та ділової репутації в Інтернеті»), це характерно для соціальних мереж, месенджерів (Messenger – система обміну миттєвими повідомленнями), Інтернет-новин [8].

Для надання інформації в електронній формі вже існує загальновизнана назва – файл, під яким слід розуміти будь-який цілісний масив інформації, організований відповідно до фіксованих правил (різних для різних файлів), не прив'язаний з носієм. У загальному сенсі можна вважати, що змістовна інформація документа є файлом або певною послідовністю знаків, визначених у відповідній мові програмування, що використовується в електронно-

обчислювальних машинах. Не тільки форма, але й інформація визначають зміст документа і є її первинними елементами по відношенню до матеріального носія.

При оцінці електронних документів, представлених в якості доказів щодо захисту честі, гідності та ділової репутації, має враховуватися надійність способу:

- за допомогою якого підготовляли, зберігалось чи передавалось електронне повідомлення; забезпечувалась цілісність інформації; ідентифікувався його укладач;

- правильність способу фіксації інформації, адже закріплення інформації на технічному джерелі може відображатися на достовірності електронного доказу.

У юридичній літературі обґрунтовується виділення наступних умов допустимості електронних доказів, що безпосередньо має відношення до захисту честі, гідності та ділової репутації:

1. Безумовною вимогою допуску, яким повинен володіти електронний документ у цивільному процесі як доказ, як показує судова практика у контексті захисту честі, гідності та ділової репутації, є «доступність в розумінні» [9].

2. Умовою допуску електронного документа в якості доказу слід розглядати можливість ідентифікації його автора, що може здійснюватися за допомогою електронно-цифрового підпису, можливість, яку можна здійснити тільки в разі, коли встановлено достовірності електронно-цифрового підпису. Встановлення автентичності електронно-цифрового підпису свідчить тільки про знання особою, яка її поставила, механізму вироблення електронно-цифрового підпису. Дана процедура має позитивний характер, так як докази повинні бути оцінені судом у повному обсязі, всебічно і об'єктивно. Адже вимога повноти передбачає необхідність використання та вивчення доказів у такому обсязі, який є достатнім для істинного виведення, коли не виникає сумніву в обґрунтованості рішення. У інших випадках власники веб-сайтів та постачальники послуг хостингу, крім фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання, зобов'язані розміщувати у вільному доступі на веб-сайтах та

(або) в публічних базах даних записи про доменні імена (WHOIS) [10].

3. Підставою для допуску є дотримання умов, що гарантують цілісність документа, що залежать від особливості створення, зберігання, передачі телекомунікаційними каналами зв'язку електронного документа. Вирішальним фактом у забезпеченні даних умов є сучасне джерело інформації, за допомогою якого створюється, зберігається та передається каналами зв'язку електронний документ. При недотриманні технічних умов, що гарантують цілісність електронного документа, може виникнути ситуація, коли буде порушена точність електронно-обчислювального пристрою і внаслідок цього спотворена інформація, що міститься в електронному документі, так як вона повинна бути достатньою для встановлення певних відомостей про факти, що підлягають судовому доведенню.

На думку В. Петренка [11], вищевказані проблеми набувають особливої актуальності в світлі розробки та впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка має забезпечувати зберігання та можливість безперешкодного користування всіма доказами, що надаються суду учасниками процесу в електронному вигляді [11, с. 114].

4. Сучасне джерело інформації повинно володіти такою додатковою властивістю, як доступність до контролю – можливість проведення контролю достовірності електронного документа. Властивість доступності до контролю сучасного джерела інформації розкриває суду особливості джерела фіксації інформації, дозволить полегшити завдання суду з дослідження електронних доказів, так як електронний документ повинен бути наочним і зрозумілим.

У даному випадку встановлення факту поширення інформації в мережі Інтернет, зокрема, в соціальній мережі «Facebook» на веб-сторінці, повинно бути підтверджено довідкою про власника веб-сайта за URL-адресою (посиланням) та відео-хостингу «YouTube», інформацією про реєстранта доменного імені веб-сайту, при цьому інформаційне наповнення сайту не є підтвердженням належності веб-сайту та/або веб-сторінки конкретному власнику [10].

Необхідно зауважити, що судова практика України, на прикладі позовів про захист честі, гідності та ділової репутації під час виборів президента України у лютому-квітні 2019 року, не має рішень щодо розгляду електронних доказів, де інформація розміщалася із застосуванням хмарних технологій у режимі послуги «інфраструктура як послуга». Неможливість без спеціального втручання провайдер, обслуговуючого дану «хмару», значно ускладнює процес встановлення допустимості та достовірності доказів, що вимагає відображення у нормативно-правових актах регулюючих використання хмарних технологій. Однак, національних нормативно-правових актів із зазначеного питання поки не існує. Для вирішення питання щодо доказу І. Андронов та І. Ковалевич пропонують залучати свідків у порядку, визначеному чинним законодавством, і проведене за зверненням особи ІТ-дослідження веб-сторінки, або проведена на підставі ухвали суду ІТ-експертиза [12].

Зазначене питання може бути вирішене, у даний час, у порядку, що суд оцінює докази у справі за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів (стаття 89 Цивільного процесуального кодексу України).

При винесенні рішень суди України зобов'язані враховувати тлумачення питань застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що впливає з правової позиції Європейського Суду з прав людини, вираженої в його постановках, при цьому розуміючи, що використовується Європейським Судом з прав людини в його постановках поняття дифамації (захист честі, гідності, ділової репутації) поняттю поширення наклепів не відповідає.

З судової практики витікає, що електронні докази підлягають оцінці за загальними правилами оцінки доказів з точки зору їх належності, допустимості, достатності, достовірності та взаємного зв'язку з іншими доказами.

Видається правильним встановити в Законі невичерпний перелік електронних доказів, передбачивши їх визначення через перерахування за аналогією з письмовими доказами:

електронний документ, електронне повідомлення та інші електронні докази. У Законі необхідно закріпити поняття електронний доказ як документована інформація, представлена в електронній формі, тобто у вигляді, придатному для сприйняття людиною з використанням електронних обчислювальних машин, а також для передачі інформаційно-телекомунікаційними мережами та обробки в інформаційних системах, що має значення для розгляду та вирішення справи. Під електронним повідомленням розуміється інформація, передана або отримана користувачем інформаційно-телекомунікаційної мережі, що має значення для розгляду і вирішення справи. Даний підхід збігається з поглядами М. Гетманцева [4], О. Гусева [13], В. Петренка [11], І. Солончука [2].

У якості інших електронних доказів слід розглядати лог-файли сервера провайдера. Лог-файли – автоматичні щоденники сервера, в яких міститься інформація про виконані з файлами на сервері дії та осіб, які їх вчинили. При використанні лог-файлів у доведенні виникає проблема їх швидкого старіння, так як нова інформація з часом замінює попередню. Тому слід звертатися до провайдера з проханням про надання завіреної керівництвом електронної копії лог-файлу або його частини, а також їх роздруківки, якомога швидше після розміщення спірного матеріалу на сайті. Треба мати на увазі, що провайдер не зобов'язаний надавати приватним особам навіть витягу зі своїх лог-файлів. Провайдер може відмовити у видачі лог-файлів, якщо передбачає можливість залучення в якості співвідповідача. Чинна нормативна база ці питання не регулює.

Особи, що представляють докази в судовому процесі, мають на меті домогтися вигідного судового рішення та задовольнити свої інтереси. У випадках, коли одним з методів досягнення цієї мети є використання в якості доказів знімок екрана (англ. Screenshot), незважаючи на відсутність нормативного регулювання, скріншот є особливим типом письмових доказів. У зв'язку з чим, для визнання їх (скріншотів) судом належними та впевненими в їх законності та допустимості варто дотримуватися особливостей оформлення та подання скріншотів знімків екрана, сформульовані

контролюючими органами, судами в судових рішеннях.

Доцільно погодитися з О. Гусевим [12], що швидкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій унеможливорює формулювання вичерпного переліку всіх видів електронних доказів. Можливо, слід відмовитися від ідеї про необхідність визначення всіх можливих типів і видів цифрових даних та їх електронних носіїв, які можуть бути подані до суду. Натомість доцільним уявляється закріплення в законодавстві України «широкої» дефініції поняття електронних доказів, яка б фіксувала лише найбільш загальні, сутнісні ознаки цього явища [12, с. 22].

Ураховуючи те, що за роки з моменту розгляду Пленумом Верховного суду України судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи (27 лютого 2009 року), розвиток інформаційних технологій переніс інформаційні потоки на веб-сайти, у соціальні мережі, інші технічні засоби, доцільний новий розгляд Верховним Судом судової практики у справах про захист гідності, честі та ділової репутації, де питання електронних доказів було розглянуто у відповідності до сучасних технологічних можливостей та вимог Європейського Союзу.

Висновки. Результати проведеного дослідження доводять, що назріла гостра необхідність у законодавчій регламентації електронних доказів як самостійних засобів доказування з урахуванням передових ідей процесуальної доктрини і єдиних правозастосовних підходів, вироблених судовою практикою. Так як у процесі доведення все частіше стали використовувати електронні докази, представляється необхідним дати на законодавчому рівні визначення електронного документа як доказу. У контексті розвитку інформаційних технологій (наприклад, хмарні технології) та їх впливу на використання електронних доказів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації необхідно забезпечити максимальну незалежність регулювання від змісту технологій для того, щоб вироблені підходи та норми могли застосовуватися учасниками відносин незалежно від зміни технологій і був реалізо-

ваний принцип технологічної нейтральності законодавства. Водночас транскордонний характер відносин з використання хмарних технологій вимагає вироблення на міжнародному рівні єдності підходів до їх регулювання.

Способи доведення інформації до суду та способи отримання інформації представляють два різних поняття, тому докази, отримані за допомогою сучасних технічних засобів, у контексті сучасної доктрини цивільного процесуального права, необхідно розглядати як традиційні докази, які мають нетиповим елементом. Зазначене доцільно визначити у постанові Пленуму Верховного Суду з розгляду судової практики у справах про захист гідності та честі фізичної особи та ділової репутації фізичної та юридичної особи.

Література

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 01.05.2019 р.).
2. Солончук І. В. Інформаційні правовідносини в контексті цивільного судочинства // *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 164–173. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/20_2.pdf.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 09.05.2019 р.).
4. Гетманцев М. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства // *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 19–23. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/5.pdf>.
5. Соболев О. В. Цивільно-правові способи захисту прав на повагу до гідності й честі та на недоторканність ділової репутації // *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 125–127. URL: http://pap.in.ua/2_2018/34.pdf.
6. Цірат К. Захист честі, гідності та ділової репутації. Особливості доказування в суді // *Юридична Газета*. 25 вересня 2018 р. № 39 (641). С. 28–30.
7. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.
8. Педан С. Захист честі, гідності та ділової репутації в Інтернеті // *Протокол: юридичний Інтернет-ресурс*. 17.01.2019 р. URL: https://protocol.ua/ua/zahist_chesti_gidnosti_ta_dilovoi_reputatsii_v_interneti/.
9. Рішення про захист честі, гідності і ділової репутації № 76896515, 02.10.2018, Дарницький районний суд міста Києва. Номер справи 753/7212/18. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/76896515/> (дата звернення: 01.05.2019 р.).
10. Рішення про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації, яка поширена на персональній сторінці в соціальній Інтернет-мережі «Facebook». № 79513676, 28.01.2019, Дніпровський районний суд міста Києва. Номер справи 755/17768/18. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/79513676/> (дата звернення: 01.05.2019 р.).
11. Петренко В. С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві // *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 111–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1%281%29_29.
12. Андронов І. В., Ковалевич І. К. Захист честі, гідності, ділової репутації шляхом спростування недостовірної інформації в мережі Інтернет // *Я і закон: інформаційно-юридический сайт*. 18.04.2019 року. URL: <https://yaizakon.com.ua/zashhita-chesti-dostoinstva-delovoj-reputatsii-putem-oproverzhenii-nedostovernoj-informatsii-v-seti-internet/> (дата звернення: 01.05.2019 р.).
13. Гусев О. Класифікація електронних доказів у цивільному процесі України // *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 18–22. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/8/5.pdf>.